

KALLÓS EDE EMLÉKEZETE

Abból a sajnálatos esetből, hogy születésének századik évfordulóján igen szegényesen emlékeztünk *Kallós Edére*, s hogy mindmáig életének és munkásságának összefoglaló jellegű, értékelő feldolgozása nem készült el, arra lehet következtetni, hogy neve, működése kiesőfélben van a köztudatból. Pedig sok köztéri szobra, síremléke mindennapos látvány mind Budapesten, mind az ország különböző helyein s nem egy esetben munkái a megbecsült, számontartott szobrok közé tartoznak. Érdekes ellentmondás van köztudatból való kiesése és munkáinak elterjedtsége, számontartása között. Mindjárt előljáróban idevonatkozólag azt mondhatjuk talán el, hogy már hosszú élete során, élete végén korszerűtlenné vált, sok vonatkozásban túlhaladták. Élete utolsó éveiben nem is hallatott magáról, régtől fogva nem dolgozott. Pedig munkássága a maga korában jelentős és nagyhatású volt. Alakja, munkássága hozzátartozott a hódmezővásárhelyi művészvilághoz, annak egyik első tagja, kezdeményezője volt.

Tekintve az elmondottakat, szűkebb pátriája nem mehet el szóltanul születésének századik évfordulója mellett. Ez a megemlékezés nemcsak életét és munkásságát kívánja röviden felvázolni, hanem ismételten fel kívánja a figyelmet hívni *Kallós Edére* és ösztönzést akar adni egy elkészítendő Kallós-monográfia megírásához.

Szeremlei Samu szerint *Kallós Ede* 1866. február 22-én született Hódmezővásárhelyen. Apja *Klein Ábrahám* volt és az ötvenes évek végén jött Hódmezővásárhelyre, mint kékfestő.¹ *Kiss Lajos* szerint azonban nem 22-én, hanem 17-én született és az apja *Klein Albert* és családja szegényesen éldegélt. Először Hódmezővásárhelyt a Kis Csúcs városrészében laktak itt született Ede is. Később a susáni városrészbe költöztek, ahol a Nagy utcán vettek házat; ez a mai Klauzál utca 74. számú ház. Minthogy a kelmfetés és tisztítás gyengén jövedelmezett *Klein Albert* kereskedéssel is foglalkozott. A kis szatócsbolt, amely Sárga bolt néven volt a környéken ismeretes, már valamivel jobban ment, mint a kelmfestés és lehetővé tette, hogy *Klein Albert* gyerekeit megfelelően iskoláztassa.

Ede képzőművészet iránti érdeklődése, tehetsége korán, már gyermekkorában megmutatkozott. A fiatalemberre, aki középiskolai tanulmányait a hódmezővásárhelyi gimnáziumban végezte, hamarosan felfigyelt a város művész-közélete. Mint köztudott dolog, a váráshelyi művészvilág bölcsője, a Hódmezővásárhelyen 1868-ban letelepedett *Plóhn Illés* fényképész műterme volt. *Plóhn Illés* és fia *József*, aki később folytatta apja mesterségét, nyitva tartotta műtermét a város festői, szobrászai előtt. Kallós Ede különösen jó bartáságba keveredett *Plóhn Józseffel*. Sokat tartózkodott és dolgozott a Plóhn-féle műteremben. Gyakran beszélgetett az ott

¹ *Szeremlei Samu*: Hód-Mező-Vásárhely története. Hódmezővásárhely 1913. V./II. 1032—1033.

² *Kiss Lajos*: Vásárhelyi művészet. Bp. évf n. (1956.) 34.

ugyancsak sokszor megjelenő *Tornyai Jánossal*, *László Fülöppel*, *Endre Bélával*, *Iványi Grünwald Bélával* és másokkal. Középiskolai tanulmányai után az Országos Iparművészeti Iskolába iratkozott be, ahol nagy szorgalommal, eredményesen tanult. A tehetséges, fiatal szobrász hamar találkozott a sikerrel, elismeréssel. Az Iparművészeti Iskolából állami ösztöndíjjal Párizsba ment, ahol három és fél évig tanult, dolgozott. Párizsban *H. Chapunál* tanult, aki a kor divatos, nagyhatású szobrásza volt. *Henri, Michael Chapu* a formák tiszteletére tanította. Mestere hatására *Kallós* is behatóan tanulmányozta a görög-római szobrászatot és vele kapcsolatosan a mitológiát — ahonnan *Chapu* oly sok ösztönzést nyert. *Kallós* művészete azonban soha sem lett olyan érzélgős, mint mesteréé. Ő megmaradt a forma tisztelete, a plaszticitás minden körülmények között való biztosítása mellett. *Chapu* nem is annyira a belső tartalom, mint inkább a témaválasztás területén volt rá jelentős hatással, lévén ő maga is jeles emlékműszobrász és éremvész. *Kallós Chapu* nyomán is szívesen fordult a történelmi személyiségek felé. Ahogy *Chapu* megmintázta *Jeanne d' Arcot*, *Alexandre Dumast*, úgy vette *Kallós* munkába *Bessenyeit*, *Kossuthot*, *Madáchot*. Természetesen hazai indításai is voltak. Főleg *Strobl Alajost* említhetjük, akinek nemes naturalizmusa *Kallósnál* veszített merevségéből, könnyedébb, érzelmekkel telítettebb lett. Párizsban együtt volt *Iványi Grünwald Bélával* s ahogy *Kiss Lajos* írja, 1889-ben, egy tavaszi este, ott határozták el, hogy franciaországi tanulmányútjuk után Hódmezővásárhelyre mennek, ahol a *Plóhm*-család műtermében fognak dolgozni.³

Hazajöve valóban Hódmezővásárhelyre vitte az útja, de csak rövid ideig tartózkodott szülővárosában. Hamarosan Budapestre költözött, ahol a milleneumi évek képzőművészeti élete központjába került. Innen van az, hogy *Kiss Lajos* életét és munkásságát már idézett könyve „nem itt élt képzőművészek” című fejezetében tárgyalja.⁴

Kevéssel Párizsból való hazatérte után a Képzőművészeti Társulat Téli Tárlatán kiállította *Dávid* című szobrát. Ezt a szobrot a naturalista plasztika kiváló alkotásaként fogadták és tartották számon, mindjárt kezdettől fogva. *Kallós* elnyerte vele a Nadányi-féle ösztöndíjat. A hivatalos körök is felfigyeltek rá s *Pulszky Ferenc* az Országos Képzőművészeti Tanács elnöke, 1895-ben, a gyulaiaknak *Kallós Edét*, mint „fiatal, de igen tehetséges” szobrászt ajánlotta az *Erkel* szobor elkészítésére.

A milleneumi évek igen kedveztek, mondhatni nagy konjunktúrát csináltak az emlékműszobrászatnak. Az ország legkülönbözőbb helyein sorra emelték az emlékszobrokat hazánk nagyjai, jelesebb eseményei emlékezetére. Igen sok szobor született ekkor s nem mindről mondható el, hogy jó, szerencsés alkotás. Ezeknek a szobroknak a többségénél csupán két szempont érvényesült, a konvencionális ábrázoláshoz, az alaphoz való hasonlóság és az olcsóság. Nagyon jellemző idevonatkozóan az Országos Képzőművészeti Tanács véleménye *Kallós* gyulai *Erkel* szobráról. A Tanács „a szobrot arányos felépítésben, az anyag stílszerű alkalmazásában, a művészileg igen gondos és nemes kidolgozásban, valamint a nagyon jellemző hasonlatosságban (oly) elismerésre méltó, szép műnek találta”⁵

Kallós egyéniségének nagyon megfelelt az emlékszobrászat. Monumentális szobrok készítéséhez nagy érzéke volt és tudatosan is törekedett a hasonlóságra. Mint-hogy törekvéseit maradéktalanul meg tudta valósítani, alkotásai jó emlékszobrok

³ *Kiss L.* i. m. 33.

⁴ *Kiss L.* i. m. 31—32.

⁵ *Scherer Ferenc*: Gyula város története. Gyula 1938. II. 226—228.

lettek, sikereket értek el. Innen van az, hogy egyre-másra kapta a megrendeléseket. 1891-ben készítette el *Irányi János* síremlékét. 1896-ban leplezték Gyulán *Erkel* szobrát.⁶ A hét milleneumi emlékmű közül ő csinálta a pusztaszeri és a zaborhegyi emlékműveket. 1897-ben különösen szép eredményeket ért el, ekkor állították fel *Kölcsey* szobrát Nagykárolyban, *Szent István* szobrát Palánkán. 1899-ben leplezték le *Bessenyei György* szobrát Nyiregyházán, majd pedig 1903-ban *Kossuth* szobrát Hódmezővásárhelyen és kevéssel utóbb Makón. Külön kell szólnunk síremlékeiről. Az 1902-ben készített *Kozma* síremlékét, melyet a Múcsarnokban kiállított, *Rökk-díjjal* tüntették ki. Sikere valóságos lavinát indított el. Megrendelést megrendelés után kapott; gyors egymásutánban készültek síremlékei. 1904-ben *Erkel Ferencnek*, 1905-ben *Jankó Jánosnak* készített síremlékét. Hamarosan követte a többi: a *Tóth Lászlóé*, *Vadnay Andoré*, *Bartha Miklóssé*, *Irányi Dánielé* és *Falk Miksáé*. Tőle származik a Kerepesi temető nagyszabású *Bánffy*-síremléke is.

Közben természetesen az emlékműszobrászattal sem hagyott fel; 1904-ben készült el budapesti *Irinyi* szobra, 1908-ban *Telcs Edével* közösen készítette a budapesti *Vörösmarty* szobrot és végezetre 1939-ben leplezték le budapesti *Kölcsey* szobrát, mely a régebben készített nagykárolyi szobra finom utánérzése. A Magyar Nemzeti Galéria tizenegy alkotását őrzi: a *Bessenyei* szobor 59,5 cm magas alumínium és egy 60 cm magas bronz változatát; *Bessenyei György* 57 cm magas bronz fejét; a *Dávid c.* szobor 179 cm magas bronzalakját; *Fekvő nő* (21,5 cm magas, bronz és terrakotta); két *Kölcsey Ferenc* (44,5 cm magas, gipsz és 27 cm magas, terrakotta); *Madách Imre* (32,5 cm magas, bronz); *Ráth Károly* (61 cm magas, bronz); *Szent János* (24 cm magas terrakotta) és *Úriasszony* feje (31 cm magas, bronz) című szobrokat.⁷

A monumentálisshoz való vonzódásával magyarázható, hogy épületszobrászattal is foglalkozott. Ő készítette például, többek között, a marosvásárhelyi kultúrpalota szobrászati elemeit.

Mint emlékszobrász, nagy tökélyre fejlesztette a hasonlóságot. A hasonlóság, mint művészi eszköz, mód s egyben igény, különösen szépen mutatkozik meg arcképdomborművein. Ilyet igen sokat csinált, legnevezetesebbek a *Tóth László* festőművészről, *II. Rákóczi Ferenc* fejedelemről, *Prohászka Ottokár* püspökről és *Márkus Géza* színingazgatóról készíttetek. A főváros *Ferenc József* jubileumi díjjal tüntette ki annak idején, különös tekintettel arcképeire.

Kallós Ede „meleg kedélyű férfi volt, akinek elméjét és kezét egész munkásságában mindig tiszta művészi szándékok vezettek”.⁸ Művészi fejlődése későbbi szakában mindinkább elhagyta a francia hatásokat, a párizsi impulzust. Egyre inkább kialakította sajátos művészetét, melyben *Lyka Károly* szerint „a plasztikára való rendületlen törekvés, a bensőséges munka kultusza, a meg nem alkuvás maradt meg irányító erőnek”.⁹ Szűkebb hazája szempontjából nem különbös rámutatnunk arra, ahogy *Kiss Lajos* egyik leveléből idézte, hogy szülővárosa, a művészetet teremtő vásárhelyi miliő alakította, formálta művésszé. Ezzel a vásárhelyi humuszba gyökerező szemlélettel alakult át művészeté, ez oldotta fel a francia hatást és tette annak jellemző könnyedségét hazaivá, sok esetben jellegzetesen *Kallósvivá*. *Kiss Lajos* írja, hogy *Kallós Ede* életében nagy szerepük volt a gyermekkori benyomásoknak, átélé-

⁶ *Dankó Imre*: Kallós Ede Erkel szobra. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Jubileumi Évkönyve 1960. 117—119.

⁷ A Magyar Nemzeti Galéria állagjegyzéke I/a. Bp. 1959. 768—778. tételek a 223—226. oldalakon.

⁸ *Lyka Károly*: Szobrászatunk a századfordulón. Bp. 1959. 27.

⁹ *Lyka K.* i. m. 26.

seknek abban, hogy szobrász lett. „Vásárhely végtelen rónasága, felékesítve az azon dolgozó gyönyörű csoportokkal, meg a drámai mozzanatokban gazdag Tisza áradása, mélységes nyomokat hagytak lelkében... felejthetetlen volt előtte, midőn hajnalban félverték a templomok harangjait és meglett emberek, fiatalok, asszonyok, lányok tódultak talicskákkal, szerszámokkal felszerelve a tiszai gátra, hogy a mentőmunkálatokat végezzék. Az ijedt gyermekek szemével nézte az elvonulókat. Ma is látja az arccokat és csoportokat. A vásárhelyi paraszt lakodalmas menet templomba vonulása pompás feladat egy dombormű megalkotására. Ezeket a képeket — és még hányat! — ismertebb művész korában szerette volna megjeleníteni komoly plasztikai formában...”¹⁰

Ez a vásárhelyi impulzus, francia könnyedséggel oltott naturalizmusát reálissá, élettellel telítetté tette. Véleményünk szerint sikereiben nemcsak „a feltűnő hasonlóság” játszott nagy szerepet, hanem az a nagyfokú művészi realizmus, amely munkáin megmutatkozott. Karakterizáló erejét minden esetben erősen befolyásolta az ábrázolt személyhez való szubjektív viszonya. Ez ott kezdődött, hogy nem mindenkit volt hajlandó megmintázni. Temperamentumos, érzelmeket, indulatokat kifejező szobrai pedig csak azok, ahol az ábrázolt egyéniségekhez közös eszmei szálak fűzték. Ilyen szempontból különösen figyelemre méltó gyulai *Erkel* szobra s nemkülönben az igen sok, többségében szokványos *Kossuth* szobrok közül kiemelkedő szegedi, illetve makói *Kossuth* szobra.

Könnyedén bánt az anyaggal, igen gyorsan dolgozott s alkotásai többségén a gyors munka nyomainak is kifejezésbeli jelentősége van. Különösen érezhető ez gyulai *Erkel* szobrán és a higgadtabb nyíregyházi *Bessenyei* szobron. Bár a milleneum éveiben, az emlékszobrok virágkorában élt és alkotott, nem sok érzéke volt a pátoszhoz. Tudott fenséges lenni s ezt leginkább építészeti elemek alkalmazásával, csoportos kompozícióval, monumentalitással biztosította, mintsem pátosszal. Azt, hogy a pátoszt kerülte, egyéniségével magyarázhatjuk: közvetlen, mindig dolgozó, szerény ember volt, aki a nagy dolgokat valóban nagy dolgoknak és a kicsinyeket valóban kicsiknek képzelte. Barátai, ismerősei őszinteségéért és olykor-olykor szinte naívság számba menő egyszerűségéért tisztelték és becsülték. Érdekesen mondták el róla, hogy egész testi és lelki mivoltában, alakában magyarrá, közelebről alföldivé, hódmezővásárhelyivé tudott lenni; „provincialista” úgy, hogy megjárta Párizst, hogy megcsodálta Pest. Munkássága nagyhatású volt. Sokan tekintették példaképnek, még többen használták kiindulópontként. Munkásságának utóéletét, hatását mindenekelőtt *Pásztor János*, de a későbbiekben nem kisebb szobrász, mint *Medgyesy Ferenc* alkotásaiban is nyomon követhetjük.

Munkásságával, művészi fejlődésével, életműve összeállításával mindenféleképpen érdemes volna behatóbban foglalkozni, mert hatása napjainkig tart és mert alkotásai ma is gyönyörködtetnek, tanítanak bennünket.

Egyes közlések szerint 1952-ben, a Művészeti Lexikon szerint azonban 1950. március 11-én halt meg Budapesten.

Dankó Imre

¹⁰ Kiss L. i. m. 34.

A MEMORY OF EDE KALLÓS

Ede Kallós was born in 1866 in Hódmezővásárhely (Hungary, County Csongrád). He was one of the first creators of Hódmezővásárhely's life of art. He studied in Paris at H. Chapu. After his homereturning he became an acknowledged sculptor of the millenium and the turn of the century. There are many public place sculptures and monuments of him in the different parts of the land. His activity is characterized by a Frenchlike loosened naturalism. He was an unaffected, from the first to last trusting man in the society-and personage-forming power of the art. The surroundings of the city of Hódmezővásárhely, the emotional and intellectual world of the peasantry of the Hungarian Plain impressed a seal on his life-work. He took a great influence. He died in 1950 in Budapest. We want to actuate with this memory of his borning century to the more cognition and respect of his whole life-work.

Imre Dankó